

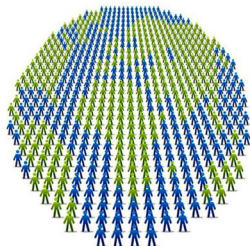
ГЛОБАЛИЗАМ КАО НОВА РЕЛИГИЈА

Ивана Дамњановић*

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Књига *Нација и глобализација* (Зограф, Ниш, 2010) Драгана Симеуновића представља наставак ауторовог готово дводеценијског бављења проблемима нације, националне државе и тенденција ка глобализацији у савременој политици.¹ Писана разумљивим језиком и пријемчивим стилем, ова студија дубински анализира два феномена која у великој мери одређују политичка кретања у савременом свету, особито крајем двадесетог и почетком двадесет првог века. Вишеслојни, понекад противречни односи између нације и глобализације приказани су на детаљан, јасан, али не и поједностављен начин. Управо су приступачност језика и стила којима аутор исказује сложене идеје можда и највећа вредност ове књиге, чинећи је потенцијално занимљивом и широј публици, ван академских, пре свега политиколошких кругова, којима је првенствено намењена.

Драган Симеуновић

НАЦИЈА И
ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Проф. др Драган Симеуновић:
Нација и глобализација,
Зограф, Ниш, 2010.

Већ од прве стране јасно је да аутор себи поставља задатак да теоријски омеђи, прецизира и осавремени садржај неких од основних појмова науке о политици. Са једне стране, промене у схватању субјеката политике (при чему се у теорији, а пре свега у политичкој пракси, све већи значај придаје међународним и невладиним организацијама и мултинационалним корпорацијама), као и појма суверенитета, слабе позицију националне државе. Са друге стране, нација се постојано одупире глобализму, који постаје „нова велика политичка религија“ (стр. 9), и уместо већ замореног и политички пораженог марксизма, нови баук који кружи планетом. Ова супротстављеност између националних држава и носилаца глобализације не може се, међутим, свести искључиво на политичке

* Мр Ивана Дамњановић је асистенткиња на Факултету политичких наука.

¹ Прва књига у којој се аутор шире бавио овим проблемима, *Нови светски поредак и национална држава*, објављена је 1993. године.

(а пречесто и дневнополитичке) интересе, већ представља манифестацију суочавања „два принципа, принципа општости и поопштавања који заступа глобализација и принципа посебности и очувања сопства које заговара концепт нације и националне државе“ (стр. 11). Ови се принципи материјализују кроз, могло би се рећи, симетричне феномене нације, националне државе и национализма, са једне и глобализације, новог светског поретка и глобализма, са друге стране.

Сам појам нације често се и данас показује као недовољно прецизно дефинисан. То је разумљива последица различитих мисаоних приступа, традиција и процеса које су уобличиле како европске (и не само европске) нације, тако и теоријско промишљање о самом феномену. Овом проблему Симеуновић прилази анализирајући детаљно сличности и разлике између појмова *етноса*, односно *етнициитета* и *нације*, при чему кључну дистинкцију проналази управо у изразито политичком својству нације и изразито неполитичком својству етноса (стр. 13). Нација је у потпуности политичка категорија, а њена политичност се, пре свега, исказује кроз државотворно стремљење. При том је питање „да ли држава ствара нацију или нација државу“ погрешно постављено. Оне стварају једна другу (стр. 16) и у том процесу се прожимају до те мере да их савремена политичка теорија често и третира као један, сложен феномен.²

У својој анализи национализма као идеологије аутор се осврће на све елементе, упоришне тачке и савремена схватања овог појма. Посебну пажњу заслужује подсећање да национализам пати од неке врсте доктринарног недостатка, јер у много већој мери него друге идеологије почива на митовима, култовима и интерпретацијама историјских догађаја. Управо због тога он не само да је компатибилан са „доктринарним идеологијама“, већ је са њима у сталној симбиози, па се, што се данас често заборавља, може говорити рецимо о „либералном национализму“ или „конзервативном национализму“ (стр. 18). Други разлог због кога се национализам до данас показао као најжива међу идеологијама, упркос томе што су га многи потцењивали и отписивали још од друге половине 19. века,³ јесте функционалност и употребна вредност коју има за владајуће елите. Ова идеологија, лакше него иједна друга, постиже хомогенизацију и мобилизацију становништва, а способност транзиције интерних друштвених тензија на спољни план обезбеђује трајност владавине националног вођства (стр. 22–23).

Разматрајући различите модалитете настанка националне државе, Симеуновић указује на различите путеве настанка националних држава уоп-

² Отуда се у радовима на енглеском језику најчешће користи кованица *nation-state*, која све више улази и у друге језике, па се и у домаћој научној литератури све чешће уместо израза „национална држава“ среће „нација-држава“.

³ О потцењивачком ставу европске интелектуалне елите 19. века према национализму видети, на пример, Исаија Берлин, *Против струје*, Заједница књижевника Панчева, Панчево, 1994.

ште, а пре свега на новине у процесу стварања нових националних држава које се формирају крајем двадесетог века. Анализирајући узроке распада вишенационалних социјалистичких федерација, он указује на два важна момента. Први је догматско ослањање на недоречене и ненаучне ставове пре свега Маркса и Енгелса, а затим Лењина и Стаљина, о нацији и националном питању, на које се накалила и „догматска политичка пракса бирократије“ (стр. 38). Теза о класном идентитету као доминантном у односу на национални, као и идеје о „историјским“ и „прогресивним“ насупрот „неисторијским“ и „реакционарним“ нацијама (при чему су словенски, као и балкански народи по правилу сврстани у ову другу категорију), нису могле бити здрав темељ за решавање националног питања у вишенационалним заједницама попут СССР-а и СФРЈ. Због тога ово питање и није било решено, већ само потиснуто, док није еруптивно избило у први план. Други моменат је улога партијских елита које су више него спремно дочекале промене и веома брзо промениле идеолошку заставу. Њихова воља за моћ, потпомогнута националистичком идеологијом, насиљем и интерпретацијом државе као највеће светиње, довела је до стварања нових националних држава.

Симеуновић истиче и веру и издају као важне чиниоце у процесу стварања нових националних држава, што је нарочито важно с обзиром на значај који им придаје пре свега српска политичка традиција. Већ само инсистирање на одређењу нације као „монорелигијске“, по аутору, указује на различит пут формирања нових националних држава у односу на старе. Један од главних фактора настанка затечених националних држава је јуристичка традиција, која је коначно довела до тога да се кључним критеријумом припадности нацији не сматра вера већ поданички статус, односно да се сваки држављанин сматра и припадником нације (стр. 55). Недостатак снажне правне традиције, уочљив у новонасталим националним државама, отвара простор за идентификацију вере и нације. Са друге стране, како аутор на другом месту (стр. 72–73) примећује, управо је велики утицај религије један од разлога због којих се нове националне државе тешко успостављају као правне државе у пуном смислу те речи. Сматрајући сваку генерализацију погрешном и потенцијално опасном, аутор износи мишљење да упркос упливу религије и верских структура на политички живот нових националних држава, није оправдано говорити о њима као о теократским режимима. Напротив, потребно је уочити различите нивое утицаја вере и узети у обзир специфичности сваке државе, и у њој доминантне религије. Ове специфичности и различите политичке и верске традиције довеле су и до различитог схватања издаје и опроштаја, који такође чине важну компоненту националног етоса и политичке културе.

У савременој науци о политици, уочава аутор, „постоји изразита сагласност о томе да су четири најзначајнија концепта државе: правна држава, национална држава, демократска држава и држава благостања, не само историјски настајали тим редоследом у скоро свим развијеним друштвима, него

да су се тим редоследом у њима углавном и садржајно материјализовали“ (стр. 69). Међутим, уочено је и да између ових концепата постоје и значајне напетости, па и супротстављености. Те напетости су у новонасталим националним државама још израженије, и оне, управо због специфичних услова настанка – доминантне улоге државног као националног вођства, слабе јуристичке и демократске традиције, снажног утицаја националистичке идеологије – теже пре свега да буду тоталне националне државе, често на уштрб правности и демократичности за које се декларативно залажу.

Инсистирање на посебности државотворне нације често доводи до кршења *изономије* као основног начела правне државе. Један од показатеља стварне правности и демократичности јесте и однос према етничким мањинама. Пошто је у општим цртама представио најчешће проблеме са којима се етничке мањине сусрећу у новим националним државама, аутор је посебну пажњу посветио ситуацији у Србији, указујући, с пуним правом, да „постоје велике разлике у практичним релацијама српске нације и појединих националних мањина“ (стр. 82). Те разлике произилазе из њихове бројности, степена различитости (и свести о тој различитости) у погледу етничког порекла, културе, језика, вероисповести и обичаја, као и из става и понашања њихових држава – матица. Сви ови разлози доводе до тога да нове националне државе могу лако постати тоталитарне, при чему је њихов тоталитаризам прикривен, идеологија незванична, а партијски монизам замењен политичким монизмом, који се огледа у доминацији националног покрета састављеног од више идеолошки хомогених политичких партија, бар када је реч о доживљају нације и националног интереса.

Након исцрпне анализе нације, национализма и националне државе, Симеуновић се окреће другом полу – глобализацији, глобализму и новом светском поретку. По обиму нешто краћи, овај део студије на концизан начин објашњава разлику између *глобализације* као процеса, *глобализма* као идеологије и *новог светског поретка* као система, или бар система у настајању.

Глобализам је, констатује аутор, добар пример како се из опште идеологије, у овом случају либерализма, рађа партикуларна идеологија. Као главне носиоце глобализма он одређује на првом месту мултинационалне корпорације, па тек онда велике силе, пре свега Сједињене Америчке Државе и Велику Британију. Основни циљеви глобализма су стварање света без граница, односно светског отвореног тржишта устројеног на либералним принципима. Политичко устројство глобализованог света требало би да буде нови светски неолиберални поредак. Овде се указује и на један моменат који се недовољно наглашава: наиме, иако је глобализам као идеологија „производ“ Запада, и тежи продору западних вредности у друге делове света, нарочито на Исток, *вестернизацији* се, мада не сасвим истом мером, супротставља *истернизација* која се огледа у продору источних филозоф-

ских и религијских система, хране и јефтених производа на Запад. Иако глобализам као своје главне противнике види нације и националне државе, највеће проблеме заправо могу да му направе етнички и верски екстремисти који неретко прибегавају тероризму као средству за остварење својих циљева. Прилагођавајући се новонасталој ситуацији на светској политичкој сцени, тероризам се и сам глобализовао.⁴

Нови светски поредак Симеуновић дефинише као „успостављање неприкосновене политичке, економске и војне доминације САД и групе високоиндустријски развијених земаља Запада окупљених у, или око неких међународних организација економског, политичког или војног карактера над скоро свим осталим земљама света“ (стр. 94–95). Најчешћи начин исказивања ове доминације је иступање са позиција моћи. Међутим, како с правом истиче аутор, не може се још увек говорити о овом поретку као потпуно успостављеном и формираном, а може се оправдано поставити и питање (што неки аутори и чине) да ли ће се он икада у потпуности материјализовати или ће остати само на нивоу концепта.

Формирање новог светског поретка одвија се, између осталог, путем глобализације. Глобализација је у овој студији одређена као „процес повезаног деловања политичких, економских и војних активности низа политичких, војних и економских субјеката на челу са САД као државом-носиоцем глобализације, којима се усмерава кретање укупног људског друштва у правцу реализовања поставки идеологије глобализма“ (стр. 107–108), односно као „процес ширења светске заједнице демократских, тржишно оријентисаних земаља, која се остварује на економском, политичком, културном и сваком другом плану“ (стр. 108). На политичком плану глобализација не тежи стварању „светске државе“, већ пре „мреже међузависности“, глобалног друштва и система вредности и понашања. Међутим, за сада је глобализација још увек пре свега економски процес и на том плану је практично незауостављива.

У другим својим аспектима глобализација ипак наилази на отпор, и то са различитих страна. Национална држава свакако јесте, указује аутор, снажна препрека оним димензијама глобализације које се исказују кроз процес десуверенизације и денационализације држава. Овај отпор је понекад отворен а понекад прикривен, као у случају ресуверенизације европских земаља кроз организације попут Европске уније. На други начин глобализацију ометају тероризам, организовани криминал и корупција: „[Т]ероризам оспорава њену свемоћ и руши јој ауторитет, организовани криминал јој угрожава профит кроз илегално отицање новца, а корупција спречава да премоћ мултинационалних компанија дође до изражаја“ (стр. 111).

⁴ Ова појава је толико уочљива да неки аутори називају тероризам „последње генерације“ *глобалним тероризмом*. Упор. на пример, Charles W. Kegley, *The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*, Prentice Hall, Upper Saddle River, 2002.

Однос између националног и глобалног, као манифестација принципа општости и посебности, није једноставан однос супротстављености, игра нултог збира у којој нужно постоји победник. Државотворне аспирације етницитета који теже да се претворе у нације још увек су један од најрашире-нијих извора нестабилности у савременом свету, при чему његова глобали-зованост може лако допринети покретању „домино ефекта“. А опет, глоба-лизација се и остварује преко националних држава и организација које су од њих састављене. Све то наводи на закључак да „[у] оној мери у којој се трансформишу и успеју искористити оног другог за своје циљеве, напредо-ваће или назадоваће и нација и глобализација. Овакви какви су сада они захтевају адаптацију времену које неће захтевати победнике већ умеће сваковрсног преживљавања“ (стр. 128).

Коначно, књизи би се могло донекле замерити на релативно малом оби-му, јер централне теме којима се бави, као и оне које само отвара и дотиче заслужују обухватнију обраду, за коју аутор свакако има и знања и способ-ности, те је оправдана нада да ће овај наслов, у перспективи, бити основа или пролог за једну такву студију.